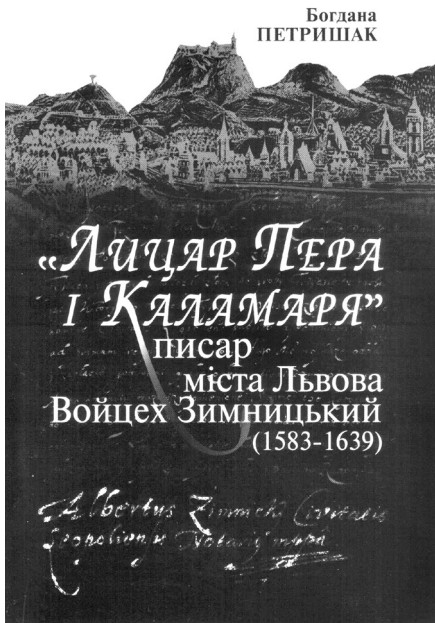

ПЕТРИШАК Б.

«ЛИЦАР ПЕРА І КАЛАМАРЯ» –

ПИСАР МІСТА ЛЬВОВА ВОЙЦЕХ ЗИМНИЦЬКИЙ

(1583–1639 рр.). – Л.: Львівське відділення ІУАД ім. М.С.Грушевського НАН України; ЦДІА України, м. Львів, 2011. – 208 с.

Монографія львівської дослідниці Богдани Петришак присвячена Войцехові Зимницькому – представникові інтелектуальної еліти ранньомодерного Львова, який майже чверть століття очолював міську канцелярію. Серед її керівників було чимало яскравих особистостей (Павло Щербич, Анджей Мондрович, Юзеф Бартоломей Зиморович, Самуїл Казимир Кушевич та ін.), які залишили помітний слід в історії міста: виступали реформаторами системи діловодства,

керували міським господарством, розвивали книгодрукування та красне письмо.

Постать Войцеха Зимницького (міський писар у 1616–1639 рр. і лавник у 1626–1639 рр.) до недавнього часу залишалася малознаною дослідникам. Авторка монографії розглядає роботу львівської міської канцелярії крізь призму життя і професійної діяльності цієї непересічної особи. На її думку, у часи врядування В.Зимницького ця установа досягла найбільшого розвитку і стабільності, тоді було остаточно сформовано її структуру, чітко окреслено коло обов'язків кожного з трьох (раецького, лавничого, лонгерського) писарських урядів, розширено штат допоміжного персоналу. Водночас з'явилися цілком нові серії міських книг, послідовно запроваджувалася практика систематичного ведення і зберігання протоколів справ.

Книга написана у жанрі історичної просопографії. Цей дослідницький напрям, достатньо відомий в європейській історіографії, останнім часом набуває популярності й у нашій країні¹. На його актуальності та перспективності одним із перших серед вітчизняних істориків наголосив Я.Дашкевич². Авторка застосувала новітні методики дослідження історії міської інтелектуальної еліти (у даному випадку – міських писарів), шляхом історичного аналізу спробувала реконструювати особистість в її громадському, суспільному і приватному житті, відтворити духовний світ. Водночас чимало уваги у книзі приділено історії повсякдення. Як зазначає сама дослідниця: «Войцех Зимницький був

¹ Див., напр., розвідки, присвячені військовим писарям: Кузик Т. Писар Війська Запорозького Низового Олексій Петруша (матеріали до біографії) // Київська старовина. – 2003. – №6. – С.133–140; Її ж. «Лучше голове, нежели хвостам служить»? Іван Чугуївець: військовий писар і колезький асесор // СоцІум: Альманах соціальної історії. – К., 2010. – Вип.9. – С.278–290.

² Дашкевич Я. Об'єктивне і суб'єктивне в просопографії // Український біографічний словник: історія і проблематика створення: Мат. наук.-практ. конф., Львів, 8–9.10.1996 р. – Л., 1997. – С.40–47.

звичайною людиною своєї доби, котра народилася і виховувалася, навчалася і працювала, відпочивала і розважалася, сміялася і плакала так, як це робили сотні і тисячі міщан, тому, відтворюючи його життя, тим самим ми відтворюємо і їхнє, насичуючи маленькими, але виразними подробицями тогочасне історичне тло» (с.4).

Міський писар В.Зимницький народився 1583 р. у м. Гостинь (Великопольща), прожив коротке, але дуже насичене життя: устиг виховати трьох дітей (двох нерідних), витримав велику епідемію і криваву війну, займався торгівлею, побував у різних містах Польщі, заробив непогані статки, які заповів своїм нащадкам, залишив по собі епістолярну спадщину. Саме завдяки листам авторці вдалося розкрити світ цього міщанина, з деякими подробицями повсякденного життя, емоціями, проблемами, і все це поєднати з його професійною діяльністю в міській канцелярії Львова.

Загалом, висвітлюючи різні аспекти функціонування міських канцелярій у Речі Посполитій, дослідники порівняно мало приділяли уваги персоналу, часто даючи лише короткі відомості³. У випадку поганої збереженості джерел із міської історії це виглядає цілком зрозумілим, адже до сьогодні, приміром, уціліли лише поодинокі міські книги Волині, декілька книг міст Лівобережної України і жодної (!) міської книги Києва. Завдяки копіткому пошуку вдалося зібрати тільки загальні відомості про міську канцелярію Києва та її окремих представників⁴. На щастя, порівняно добра збереженість міських книг Львова дозволяє досліджувати різні аспекти історії міської канцелярії, вивчати персонал і навіть окремих представників, як це добре демонструє у своїй книзі Б.Петришак. Праця виглядає цілком новаторською в українській історіографії, адже це перша монографія, де представлено просопографічний портрет міського писаря, на підставі ретельного аналізу архівних джерел розглянуто його діяльність, кар'єру, родинне оточення, зв'язки, повсякденне життя. До цього часу уряд міського писаря ставав предметом аналізу лише у зарубіжній історіографії, зокрема в польській та німецькій⁵.

Структура рецензованої книги логічна й послідовна. Авторка поступово відкриває перед читачем професійну діяльність свого героя, сферу його

³ Докладну бібліографію цих праць авторка наводить у своїй монографії.

⁴ Див.: Білоус Н. Київська міська канцелярія XVI – першої половини XVII ст. (до питання про реконструкцію) // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Т.СCLII: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. – Л., 2006. – С.491–521; Її ж. Київ наприкінці XV – в першій половині XVII ст.: Міська влада і самоврядування. – К., 2008. – С.131–148.

⁵ Radtkie I. Błażej Winkler – pisarz i kronikarz miasta Poznania w XVI wieku (1529–1569) // Archeion. – Warszawa, 1962. – Т.38. – С.153–172; Stankowa M. Sebastian Klonowicz (Klonowicz) – pisarz i rajca miasta Lublina, 1573–1602 // Ibid. – Warszawa, 1967. – Т.46. – С.93–109; Jop R. Mikołaj Wolkowicz, pisarz i obywatel miasta Chełma, 1782–1795 // Rocznik Chełmski. – Chełm, 1999. – Т.5. – С.113–132; Thiele F. Die Freiburger Stadtschreiber im Mittelalter. – Freiburg im Breisgau, 1973; Schmied M.J. Die Ratsschreiber der Reichsstadt Nürnberg. – Nürnberg, 1979; Hoheisel P. Die Göttinger Stadtschreiber bis zur Reformation: Einfluß, Sozialprofi, Amtsaufgaben. – Göttingen, 1998; Tandeci J. Die Stadtschreiber und seine Rolle bei der Vereinheitlichung der Arbeitsformen der städtischen Kanzleien in Preußen // Die Rolle der Stadtgemeinden und bürgerlichen Genossenschaften im Hanseraum in der Entwicklung und Vermittlung des gesellschaftlichen und kulturellen Gedankengutes im Spätmittelalter. – Toruń, 2000. – С.117–131 та ін. Цінною з цього погляду є нова монографія професора Варшавського університету Арнешки Бартошевич (див.: Bartoszewicz A. Piśmienność mieszczańska w późnośredniowiecznej Polsce. – Warszawa, 2012. – 348 s.).

приватного життя, внутрішній світ, тобто ті складові, без котрих, власне, неможливе просопографічне дослідження. Назва першого розділу – «Походження, виховання, освіта. Самбірський період життя (1583–1616 pp.)» – говорить сама за себе. Спершу Б.Петришак аналізує проблему імені Зимницького, оскільки у джерелах зустрічаються різні варіанти його написання та прочитання (Albert, Albertus, Wojciech). Поступово у книзі розкриваються подробиці з родинного життя майбутнього писаря, коло його рідних і близьких. Авторка припускає, що вірогідним місцем його студій була Замойська академія. Свою писарську кар'єру він розпочав у міській канцелярії Самбора. Вигідне одруження з представницею місцевої еліти – Анною Вольською, удовою лавника Яна Кртаніка, допомогло йому зробити суспільний аванс. Попри те, що від першого шлюбу Анна мала трьох дітей, це була вигідна партія, адже її посаг складався з будинку у Самборі, чималої суми готівкою (3 тис. злотих), броварні. Після переїзду до Львова частину будинку молодята продали, а дітей залишили у Самборі в родині покійного чоловіка. У 1616 р. закінчився самбірський період життя В.Зимницького, львівські райці запросили його до Львова на вакантний уряд раецького писаря. Так, констатує авторка, почалася «епоха Зимницького» в діяльності львівської міської канцелярії.

Другий розділ – «Професійна кар'єра (1616–1639 pp.)» – присвячено професійній діяльності В.Зимницького у зазначений період. Спочатку розглядається процедура вступу на уряд писаря, складання присяги, коло його обов'язків та прав, оплата праці. Б.Петришак наголошує, що більшість львівських писарів віддавна були немісцевого походження, багато уваги приділяє процесу творення міської книги та задіяним у ньому працівникам канцелярії – підпискам. Широке використання допоміжного персоналу, зокрема підписків, було однією з особливостей канцелярії В.Зимницького. Авторка аналізує також кадровий склад установи, статті доходів писаря, розміри оплати праці працівників, їхні послуги, виокремлює роботу інтролігатора – майстра, котрий переплітав зшитки й опрацьовував новоутворений блок у палітурку. Інтерес становлять факти про цінову шкалу на папір, який весь час дорожчав. Окремо висвітлюються питання про зовнішню діяльність міської канцелярії та писаря, котрий виконував представницькі функції, зокрема репрезентував інтереси міщан у ґродському суді, на сеймах і сеймиках. У книзі розглядаються кілька судових справ про фальсифікації документів, які В.Зимницькому вдалося виграти. Наприкінці розділу авторка слушно резюмує, що писар не обмежувався виконанням внутрішніх канцелярських обов'язків, що становили лише невелику частку тих справ, якими він опікувався протягом 23 років урядування. Із наведених прикладів зрозуміло, якої колосальної праці та зусиль вимагав цей уряд, яку важливу роль відігравав писар у житті міста.

У третьому розділі – «Приватне життя. Господарство, побут, сім'я» – зроблено акцент на сфері приватного, наводяться цікаві деталі з повсякденного життя писаря. Дізнаємося про його побут у Будковській кам'яниці, де він займав два вищих поверхи, а нижні здавав в оренду, інтер'єр житла та речі, що його прикрашали – коберці, килими, портрети, ікони, а також посуд, постільну білизну, одяг. До повсякденних (позаурядових) занять В.Зимницького

відносилося торгівля вином, килимами, хутром, що становило основне джерело прибутків сім'ї. За відсутності Войцеха його роботу виконувала дружина, хоча її основним заняттям була броварня (у тогочасному Львові пивоварінням заробляло багато жінок), вона ж отримувала компенсацію від уряду у сумі 5 злотих на тиждень за тривалі відраджень чоловіка. Загалом фінансове становище Зимницьких у результаті доброго господарювання було успішним, статки писаря оцінювалися приблизно у 5 тис. злотих. Коротко згадується у книзі про коло клієнтів і слуг В.Зимницького та його патронів. Натомість детально авторка зупиняється на обставинах похорону й поминання писаря, що, власне, продиктовано наявними джерелами. Він не встиг написати заповіт, смерть спіткала його раптово у віці 56 років. Наприкінці розділу простежується подальша доля його дружини, яка незабаром знову вийшла заміж і через три роки померла, та дітей.

У книзі вперше публікується мовою оригіналу унікальний за цілісністю та збереженістю комплекс листів до В.Зимницького (загалом 43 документи), генеалогічна схема його роду й різні біографічні матеріали (реєстр видатків на похорон, незавершена оцінка майна та ін.), список львівських писарів XVII ст., відомості про кар'єру писарів Львова тощо. Завершують монографію розлогіий список використаних джерел та літератури, іменний і географічний покажчики, резюме.

У монографії дуже професійно вдалося представити модель кар'єри тогочасного міського урядника, відтворити всі етапи його входження як прибульця до львівської міської спільноти та владних кіл. Завдяки цьому дослідженню перед нами вимальовується постать урядника тих часів – міського писаря, керівника канцелярії, лавника, міщанина-купця, чоловіка й батька. Спираючись на унікальні документи львівського магістрату, Б.Петришак не тільки добре висвітлює діяльність В.Зимницького, його повсякденні заняття, турботи, родинне коло тощо, а й зробила чимало цінних спостережень щодо структури міської влади, роботи канцелярії. Книга стане корисною для науковців, викладачів, студентів, усіх, хто цікавиться історичним минулим ранньомодерного Львова, історією повсякдення.

Н.О.Білоус (Київ)